

Miloš Milenković – master menadžer
bezbednosti
Doktorand na Fakultetu bezbednosti
milos.d.milenkovic@gmail.com

UDK: 327::911.3
Stručni rad
Primljen: 20. 05. 2016.
Prihvaćen: 28. 10. 2016.

IZAZOVI ODBRANE VITALNIH VREDNOSTI SLABIH DRŽAVA U POSTHLADNORATOVSKOM GEOPOLITIČKOM AMBIJENTU

REZIME: Suštinsko pitanje svake države jeste kako da na odgovarajući način štiti i neprekidno razvija, organizuje, oblikuje i jača sve svoje vitalne vrednosti. Iz dosadašnjeg ponašanja država i srazmerno retkih izričitih iskaza državnika i teoretičara, može se zaključiti da se pod vitalnim vrednostima, koje su zajedničke svim državama, podrazumevaju opstanak (države, nacije, fizičko samoodržanje), teritorijalni integritet i suverenitet, a u posthladnoratovskom geopolitičkom ambijentu sve više i kvalitet života pripadnika političke zajednice i njen ugled u međunarodnoj zajednici. Odbrana ovih vitalnih vrednosti predstavlja najdublji smisao državne organizovanosti svake konkretne zajednice. Stoga, predmet istraživanja ovog rada biće složenost uslova u kojima egzistira država u posthladnoratovskom geopolitičkom ambijentu, određivanje njenih vitalnih vrednosti kao i izazovi sa kojima se suočava u odbrani istih.

KLJUČNE REČI: *posthladnoratovski geopolitički ambijent, vitalne vrednosti, opstanak, teritorijalna celokupnost, suverenitet, kvalitet života, ugled države, odbrana.*

Uvod

U središtu pažnje geopolitike kao posebne naučne discipline jeste država kao geopolitička zajednica i geopolitički organizam, prostranstvo i njen geopolitički položaj, državne granice i političko-teritorijalne promene u državi, geopolitički ambijent, geopolitičko ponašanje, projekti i ciljevi država, kao i drugi pojmovi i principi koji se odnose na geopolitičku stvarnost i praksu. Pred istraživačkim poljem geopolitike nameću se kao najvažnija pitanja nastanka i opstanka, razvoja i napretka, ali i razaranja i nestanka države kao geopolitičkog organizma i zajednice.

Stoga, važan deo predmeta istraživanja geopolitike jesu vitalne vrednosti države kao glavne geopolitičke jedinice, bez kojih bi se teško mogao zamisliti razvoj i napredak, pa čak i njen opstanak. Posebno što u toj skupini vitalnih vrednosti značajno mesto zauzimaju i oni koji se definišu terminima geopolitike, te je stoga u njihovom sveobuhvatnom promatranju (identifikovanje, definisanje, razvoj, promena, uzroci ugrožavanja itd.) neophodan geopolitički pristup.

Iz dosadašnjeg ponašanja država i srazmerno retkih izričitih iskaza državnika i teoretičara, može se zaključiti da se pod vitalnim vrednostima koje su zajedničke svim državama podrazumevaju opstanak (države, nacije, fizičko samoodržanje), teritorijalni integritet i suverenitet, a u posthladnoratovskom geopolitičkom ambijentu sve više i kvalitet života pripadnika političke zajednice i njen ugled u međunarodnoj zajednici. Odbrana ovih vitalnih vrednosti predstavlja najdublji smisao državne organizovanosti svake konkretne zajednice.

Stoga, predmet istraživanja ovog rada biće *složenost uslova u kojima egzistira država u posthladnoratovskom geopolitičkom ambijentu, izazovi sa kojima se suočava u očuvanju svojih vitalnih vrednosti i naponi koje treba preduzeti sa ciljem njihove odbrane*. Pri tom se misli na male i slabe države, odnosno nerazvijene ili zemlje u razvoju koje se nalaze u podređenom, a neke od njih i u neokolonijalnom položaju, za razliku od velikih i bogatih zemalja koje imaju privilegovan položaj u postojećem geopolitičkom ambijentu i nastupaju sa pozicije nosioca geopolitike hegemonizma i neokolonijalizma.

Geopolitička stanovišta vitalnih vrednosti države

Postojeći geopolitički poredak i geopolitički odnosi zasnivaju se prvenstveno na sili i moći, interesima i privilegijama, a ne na međunarodnom pravu, pravdi i dobrim običajima. Stoga, u geopolitičkom ponašanju nekih velikih sila preovladavaju snaga i moć, nasilje i „pravo jačeg“, borba za prevlast, geopolitičko preuređenje sveta i nametanje novih „poredaka“. Umesto teritorijalnim osvajanjem i širenjem državne teritorije na osnovu oružane sile, karakterističnih za period imperijalnih ratova i kolonijalnih osvajanja, prevlast se stiće novim, sofisticiranijim modelima kontrole baziranim na kombinaciji različitih sredstava, pre svega vojnom kontrolom i ekonomskom dominacijom.

Dakle, države nosioci geopolitike proširenja (neokolonijalizma) prodiru u pravcu najmanjeg otpora, a to su male i „slabe“ zemlje ili prostor na kome je nastao „bezbednosni ili geostrateški vakuum“ ili „vakuum sile i moći“, nastojeći da uredi međunarodni sistem u skladu sa svojim interesima, potrebama i ciljevima. Male države se u geopolitici velikih sila tretiraju kao tvorevine od kojih se zahtevaju pokornost i poslušnost vladajućim krugovima svetskih moćnika koji ne poštuju prava i vitalne vrednosti slabijih država. Tako sudbina tih zemalja veoma često zavisi od interesa i političke volje jedne supersile ili grupe velikih sila, a očuvanje njihovih vitalnih vrednosti (pre svih suverenitet, teritorijalni integritet i politička samostalnost) večna su težnja i utopija.

S obzirom da živimo u „svetu koji odlikuju večna nesloga i razdor, pošto se nacionalni interesi neizbežno nalaze u koliziji, te otuda sveopšta prožetost sveta nadmetanjem, sukobima i ratom“ (Volc, 2008: 118), države se suočavaju sa stalnim osećajem nebezbednosti i potrebom zaštite svojih vitalnih vrednosti. Pri tom se misli na očuvanje opstanka i nezavisnosti, teritorijalnog integriteta, suvereniteta i ugleda u međunarodnoj zajednici, kao i na ekonomski napredak odnosno na poboljšanje kvaliteta života njenih građana.

Opstanak

Opstanak predstavlja prirodnu potrebu svakog društvenog sistema, političke zajednice i jedinice. Veliki broj teoretičara je prepoznao ovu vrednost države najvitalnijom i smatra je najvažnijom u prepozna-

vanju motiva delovanja aktera u geopolitičkim odnosima. Prema Nikolasu Spajkmanu, države svu svoju delatnost preduzimaju da bi preživle, dok za Šumana samoodržanje je konačni cilj države, a Rejmon Aron smatra da svaka politička jedinica teži, pre svega, da preživi (Dimitrijević, 1973). Ipak, pažljiva analiza pokazuje da se pod opstankom ne podrazumeva samo zadržavanje statusa posebne države, već i tzv. nacionalni i fizički opstanak (Dimitrijević, Stojanović, 1996: 223).

Opstanak države. Država opstaje i funkcioniše kao poseban i specifičan društveni organizam, mehanizam i životna zajednica. Svi njeni konstitutivni elementi (stanovništvo, teritorija i državna vlast) podložni su brojnim i raznovrsnim promenama i preobražajima, a nestanak neke države s istorijske pozornice je stalna i izvesna mogućnost. Suočene sa ovom opasnošću, države opstanak izdižu na nivo najvažnije vitalne vrednosti. Pri tom se misli na opstanak države kao (geo)političke zajednice različite od drugih takvih tvorevina u međunarodnom sistemu.

Država nastoji da kao sistem organizovane vlasti, kao samostalni subjekt međunarodnog prava, kao akter u međunarodnim i geopolitičkim odnosima, ne izgubi svoj identitet i ne postane ili deo neke druge ili više drugih država, ili se ne raspadne na više novih država od kojih nijedna neće biti isto što i dotadašnja (Dimitrijević, 1973). O značaju opstanka države, Ciceron, kao osnivač Rima, je zapisao: „Ne postoji ništa po čemu je ljudska savršenost bliža božjem upravljanju nego što je osnivanje nove države ili očuvanje već osnovane“ (Arent, 1995: 54).

Očuvanje države, kao najvećeg dostignuća ljudskog uma, pokazala je istorija, zna da bude veoma teško. Nastanak, opstanak, uspon i nestanak države su složeni i dinamični procesi integracije i dezintegracije na ekonomskom, geopolitičkom, kulturnom, političkom, vojnom i drugim poljima. Opadanje snage i moći, unutrašnja dezintegracija i propast neke države nastaju usled radikalnih promena u međunarodnim odnosima, velikih teškoća i izazova, dubokih unutrašnjih sukoba i kriza i razornog dejstva dezintegracionih snaga i njihovih spoljnih pomagača. Dakle, slabljenju i propadanju države doprinose brojni međunarodni i unutrašnji geopolitički činioci.

Geopolitički razlozi slabljenja i moguće propasti jedne države su brojni i raznovrsni: izuzetno osetljiv, nepovoljan i važan geopolitički položaj države; nepovoljan oblik, mala površina i malobrojno stanov-

ništvo; granica sa mnogo koridora i enklava; prostorna i komunikacijska nepovezanost; razdvojenost i vertikalni rascep u državi između geografski podvojenih delova i zajednica. Opstanak države može biti doveden u pitanje usled teritorijalnog ili političko-teritorijalnog raspoređivanja zemlje, tj. pogrešne administrativne podele zemlje koja izaziva i podstiče sukobe, nacionalni i regionalni separatizam, secesionizam i otcepljenje pojedinih administrativnih jedinica i perifernih oblasti.

U vojnoj geopolitici ili geostrategiji naglašava se da vojni činovi slabljenja mogu, u sprezi sa ostalim nepovoljnim okolnostima i dezintegracionim silama, biti odlučujući za opstanak jedne države. U vojne činove te vrste spadaju: „izrođavanje vojske, radikalna promena njene etno-nacionalne strukture na štetu državotvornog naroda, slabljenje njene moralne snage i nestanak oduševljenja za ciljeve države i nacije; vojnička nesposobnost i vojni haos izazvani neumećem, nebrigom, nesposobnošću rukovodstva i starešinskog kadra; pogrešna vojna politika, doktrina i strategija i oslanjanje na nepouzdanu saveznike“ (Zorić, 2001: 170).

Država može postepeno da oslabi i propadne u toj meri da nestane sa istorijske pozornice. Navedeni razlozi ili uzroci opadanja snage i moći i nestanka jedne države usko su povezani i razorno i rušilački deluju. Geopolitika, kao praktična naučna disciplina i iskustvo, veština i umeće državnštva, treba da doprinese učvršćivanju stabilnosti i jačanju snage i moći, otpornosti i opstanku države tako da odoli najtežim spoljnim udarima i unutrašnjim krizama i sukobima, da postoji trajno ili, bar, što je moguće duže, te da razvije sve svoje potencijalne mogućnosti i sposobnosti i sve izvore državne i nacionalne snage i moći.

Nacionalni opstanak. Postoje mnogobrojni primeri gde se nacionalna jedinica ne poklapa sa državnom i gde se teži ka formiranju nacionalne države, kao jednom od najvažnijih činilaca koji može da se protivi opstanku države koja u potpunosti ne zadovoljava taj zahtev. Stoga je važno razlikovati nacionalni i državni opstanak. Ravnodušnost prema tome hoće li nacija opstati ili će nestati izrođavanjem ili asimilacijom, mnogo je manja od one koja se može osetiti prema državi koja se ne poklapa s nacionalnim idealom.

Vojin Dimitrijević primećuje da su „ranije postojali primeri sklonosti ka gubljenju nacionalne svesti kod viših klasa, naročito u nerazvijenim društvima, gde se prelazak u redove kulturnije i ekonomski

razvijenije nacije drži za znak emancipacije. „Ponemčivanje“ i „mađarizacija“ u našim krajevima pod habzburškom vlašću predstavljale su pojave te vrste, i time se mogao objasniti postupak i ne malog broja južnih Slovena koji su pokazivali takve sklonosti. Oni su u opstanku svoje nacije pretpostavljali opstanak dvojne monarhije“ (Dimitrijević, 1973: 22).

Iako je danas ovakva vrsta opasnosti po opstanak nacije malo verovatna, nju su nadomestile neke druge. U današnjim uslovima, najveća opasnost po opstanak nacije jeste nacionalna dezintegracija. Dobar istorijski primer, prema Vojinu Dimitrijeviću, daje Severna Irska, gde se dezintegracija odvijala na verskoj i ekonomskoj osnovi. S druge strane, prilikom odvajanja Belgije od Holandije, s katoličkim Valoncima krenuli su i Holanđanima etnički i jezički sasvim srodni Flamanci. U modernoj Belgiji, međutim, verski momenat izgubio je značaj, dok nacionalne, odnosno jezičke razlike između flamanskog i valonskog dela stanovništva, umesto da nestaju, sve više dolaze do izražaja (ibid.: 22).

Kao pretnja opstanku nacije, pored ovih tradicionalnih, u post-hladnoratovkom geopolitičkom ambijentu sve više se, od strane mnogih autora, naglašava deteritorijalizacija kulture, odnosno planetarna masovna kultura sa svojim pratećim pojavama poput kulture bogate globalnim informacijama, homogenizacije životnih stilova, uniformnosti prostora i sl. Ove tendencije sve više ukidaju nacionalne razlike i kulturne osobenosti između nacija i dovode do izravnjavanja kultura. Usled toga dolazi do erozije nacionalne kulture i nacionalnih identiteta putem tzv. inkulturacije, pod kojom Hejvud podrazumeva „proces u kojem se strana dobra i običaji prihvataju tako što se prilagođavaju lokalnim potrebama i uslovima“ (Hejvud, 2004: 269).

Nastojanja jakih da ostvare kulturnu dominaciju nad slabijim, nametanjem svog vrednosnog sistema i kulturnog obrasca, predstavljaju, pre svega, pretnju nacionalnom identitetu. Ovom dominacijom nastoji se stvoriti osnova za ostvarivanje političke i ekonomske dominacije. „Ugrožavajući nacionalni identitet kulturna dominacija podriva socijalnu i političku integraciju društva bez koje nije moguće postići visoke standarde bezbednosnog i odbrambenog organizovanja“ (Kilibarda, 2009: 83–84). Razaranjem nacija, smatraju globalisti, iz (geo)politike bi nestalo ono što se zove nacionalni identitet, a ostali bi samo interesi koji se mogu urediti prema racionalnoj računici.

Identitet bi bio redefinisani proširenim kontekstom tako što bi na mesto nacionalnog identiteta došao širi identitet, umesto npr. francuskog, nemačkog ili italijanskog došao bi evropski identitet. Konstantin Leontjev, u skladu s tim, primećuje „da bi se srušili poslednji ostaci ranijeg državnog uređenja Evrope nisu potrebni ni varvari, ni neka invazija sa strane; dovoljno je dalje širenje i jačanje one bezumne religije eudemonizma, koja je za svoj moto proglasila: *‘Le bien-etre materiel est moral de l’ humanite’*“ (Leontjev, 1994: 127).

U svom stremljenju ka jedinstvenom svetskom društvu, jedinstvenoj veri, jeziku i kulturi, Lajbnić će izjaviti: „Ja sam ravnodušan prema nemačkom ili francuskom, jer stremim samo onome što predstavlja dobro za celo čovečanstvo.“ Stojeći na ramenima Sen-Simona, Marks pruža izuzetno smelu sliku globalne kulture. „To je svet u kome razlike između nacija nestaju, kao i sve druge „lokalne“ privrženosti, uključujući i veru, svet u kome vlada jedinstven, univerzalan jezik, svetska literatura i jedinstvena kosmopolitiska kultura, svetsko tržište i sveopšta međuzavisnost nacija“ (Pečujlić, 2002: 80–81).

Može se reći da je globalizacija donela izvesna pomeranja u smislu jednakosti različitih nacija, ali istovremeno ovaj koncept nije doveo do prevazilaženja koncepta nacije i nacionalnog identiteta. „Ljudi ne žive samo sledeći hladne interese i kalkulacije, zavodljive pozive potrošačke kulture. Oni ne mogu racionalno delati ako ne definišu vlastiti identitet: ko sam, gde pripadam. Na to suštinsko pitanje individue odgovaraju tako što se identifikuju verom i jezikom, vrednošću i običajima, što se poistovećuju sa kolektivitetima: etničkim grupama, nacijama i, na najvišem nivou, civilizacijama“ (ibid.: 80–81). Lokalne i nacionalne kulture ne pokazuju samo vitalnost, već i novu snagu. Borbe za nacionalni identitet, etnički i nacionalni sukobi rasplamsavaju se novim intenzitetom, i postaju glavni sukobi koji karakterišu posthladnoratovski geopolitički ambijent.

Fizičko samoodržanje. Pored nacionalnog i državnog opstanka kao treći vid opstanka Vojin Dimitrijević ističe fizičko preživljavanje grupe ljudi, bilo da su to stanovnici jedne zemlje ili pripadnici jedne nacije (Dimitrijević, 1973). Dakle, misli se na fizičko preživljavanje postojeće generacije stanovništva od opasnosti uništenja oružjem, izgladnjivanjem ili nestankom usled delovanja prirodnih faktora. Prisustvo

oružja za masovno uništenje i sve teže dimenzije koje poprima problem ishrane svetskog stanovništva pokazuju da je i ova opasnost po opstanak aktuelna, dok podizanje nivoa mora može da dovede do nestanka nekih ostrvskih država i njenog stanovništva.

Opasnost od ugrožavanja opstanka prisutna je u ljudskoj svesti još od vremena kada su se ratovi vodili radi eliminisanja ili porobljavanja pobeđenih (kao konkurenata u borbi za opstanak), preko kolonijalnog osvajanja (koje nije značilo samo negaciju državnosti i nacionalnosti) pa do sprovođenja Hitlerovih planova, koji su podrževali masovno i sistematsko „čišćenje“ osvojenih prostranstava, ubijanjem, sterilizacijom i spuštanjem ljudskih bića na životinjski nivo (ibid.)

Savremena oružja za masovno uništavanje aktualizuju ovo shvaćanje opstanka. Jer i u slučajevima gde se pomišlja na upotrebu takvih sredstava radi postizanja „ograničenih“ ciljeva, u smislu pokoravanja političkoj volji, podrazumeva se i ne može se izbeći fizičko uništenje znatnog dela, pa i celog stanovništva. Sve ovo čini da se i srazmerno blaži zahtevi, praćeni ovakvim pretnjama, doživljavaju teže od ugrožavanja opstanka države kao geopolitičke jedinice.

Nuklearno oružje nagovestilo je mogućnost da se rat pretvori u odlučujuću bitku jednog udara koji bi u jednom trenutku odlučio sudbinu nacije. To je rat u kojem poraz ne bi bio samo poraz, već i nestanak. Ova činjenica nametnula je brojna pitanja, pa i pitanje: može li nacionalna država garantovati bezbednost nacionalne teritorije i naroda koji ga nastanjuje? I, ukoliko ne može, da li je, samim tim, izgubila svoju vrednost i postala istorijski prevaziđena forma političkog organizovanja?

Na kraju, velikom broju ostrvskih država pretilo samoodržanje ukoliko se nastavi trend rasta nivoa mora. Među najugroženijima su Republika Kiribati, Fidži, Maldivi, Palau, Mikronezija i Zelenoortska Ostrva. Premijer Tuvalua na svetskom samitu posvećenom održivom razvoju 2002. godine rekao je: „Mi želimo da ostrva Tuvalua, naša nacija, trajno i zauvek opstane, a ne da bude potopljena zbog čiste pohlepe i samoživosti industrijalizovanog sveta. Zbog toga smo predložili od samog početka pravno obavezujući okvir koji bi postavio ciljeve i rokove za obnovljivu energiju uzimajući u obzir direktnu vezu između energije i klimatskih promena“ (Ejdus, 2012).

Teritorijalna celovitost

Druga grupa vrednosti vezana je za teritoriju države i naziva se teritorijalnom celovitošću ili integritetom. Postoje brojni razlozi zašto je teritorija podignuta na nivo vitalne vrednosti koju je država zainteresovana da štiti. Pri tom, u prvom planu se izdvaja dvostruko simboličan značaj teritorije. S jedne strane, ona je prostor na kome je živela i razvila se nacija, odnosno nacije, koja sačinjava stanovništvo države. Za to tle vezana je istorija države i na njemu se nalaze spomenici ili mesta za koja su vezana kolektivna sećanja i imaju veliku afektivnu vrednost. Otuda se gubitak takve teritorije ne doživljava samo kao gubitak materijalne vrednosti, već kao poniženje i narušavanje nacionalnog identiteta. I takva sporenja, pa ako je u pitanju i mala teritorija, spadaju u red teško rešivih problema koji lako mogu da prerastu u konfliktna stanja visokog bezbednosnog rizika.

Pored pomenutog značaja teritorije u simboličnom smislu, ona za državu ima i realan značaj i mogućnost. Osnovna obeležja teritorije države kao subjekta međunarodnih i geopolitičkih odnosa su veličina, kvalitet i geografski položaj. Naime, veličina državne teritorije znatno određuje snagu i moć, mesto i ulogu i geopolitički položaj države u svetskom geopolitičkom sistemu kao i organizaciju države i državno uređenje i oblike vladavine. Takođe, kvalitativne vrednosti državne teritorije značajan su činilac snage i moći i geopolitičkog položaja države (Zorić, 2001). Ove vrednosti naročito dolaze do izražaja u trenutku kada sirovine, energetika i životne namirnice, kojih je nekada bilo u relativnom višku, sada postaju resursi, koji su relativno deficitni i čija je vrednost počela brzo rasti, što niko nikada nije predvideo.

Postavlja se pitanje: kuda vodi relativni deficit energije, sirovina i namirnica? Odgovor je da on, neminovno, vodi ka tome da teritorija ponovo postaje važan resurs, kako u (geo)politici, tako i u (geo)ekonomiji. Samo do pre 10, 20 ili 30 godina se smatralo da je teritorija sve nevažniji resurs u svetskoj ekonomiji, kao i za pojedine države, a sada, očigledno, počinje potajno, još i borba za teritorije. Pojavio se novi „neokolonijalizam“, iako se naravno, ovaj termin izbegava u političkim krugovima. Ali kako se može nazvati politika Kine i arapskih država koje zakupljuju stotine hiljada hektara zemlje u Africi i Latinskoj Americi

zarad proizvodnje namirnica, kao što zakupljuju, u velikoj meri, i sirovinne resurse (Karaganov, 2009).

Geopolitički položaj jedne države značajno utiče na njenu unutrašnju i spoljašnju politiku i u velikoj meri određuje njen položaj u novom geopolitičkom ambijentu i poziciju u geopolitičkom poretku. Označava geopolitičku ocenu postojećeg državnog područja i geoekonomske prostora. Ta ocena može biti dobra ili loša, ali nikada nije statičnog karaktera. Geopolitički položaj je dinamičan, jer se njegova vrednost i društveni značaj stalno menjaju zavisno od ekonomskog i tehnološkog napretka, teritorijalno-političkih, etnonacionalnih promena u državi i u okruženju, povećane uloge energenata i pitke vode, izmena odnosa snaga u geopolitičkom poretku, teritorijalnih i graničnih promena i mnogih drugih činilaca i elemenata.

Na kraju, teritorija ima odbrambenu stratešku funkciju, i sposobnost države da je čuva netaknutu svedoči o njenoj opštoj sposobnosti da se stara o sebi. Otuda se ovo može shvatiti u smislu Kjelenovog teritorijalnog jezgra, čiji gubitak znači i prestanak postojanja države (Dimitrijević, Marković, 1970: 39). Značaj teritorije potvrđuje Fridrih Racel tvrdeći da je „teritorija fundamentalna, nepromenljiva datost oko koje se vrte interesi naroda i da se država oblikuje iz teritorijalnog reljefa i razmera i njihovog poimanja od strane naroda“ (Dugin, 2004: 39). U skladu s tim, uzimajući u obzir važnost teritorije, uspešno odupiranje stranim teritorijalnim zahtevima, najočiglednija je proba odbrambene moći jedne države. I svaki teritorijalni ustupak oseća se kao slabljenje bezbednosti, tj. povećana opasnost za druge vrednosti.

Srazmerno povećanju značaja koje teritorija pridobija u novom geopolitičkom ambijentu, raste i rizik od eventualnog ugrožavanja. Tako, geopolitički položaj države značajno utiče na geoekonomske i geopolitičke interese i ponašanje velikih sila i blokova, susednih i nekih daljih država prema njoj. U tom pogledu, i dobar i loš geopolitički položaj primorava jednu državu da vodi računa o svom teritorijalnom integritetu i preuzima aktivnosti za njegovo očuvanje, posebno da uzme u obzir nove oblike ispoljavanja teritorijalnih pretenzija.

Suverenitet

Suverenitet shvaćen kao vrhovna vlast države da ostvaruje svoje funkcije unutar države i u međunarodnim odnosima, nezavisno od bilo koje druge vlasti nesumnjivo predstavlja geopolitičku tvorevinu. Posebno jer se neizostavno dovodi u vezu sa prostorom, tako da se može govoriti o jedinstvu teritorije i suvereniteta. Naime, suverenitet znači vrhovnu moć prinude na određenoj teritoriji, odnosno pravo države na suverenitet predstavlja pravo na vlast u granicama svoje teritorije. U skladu sa tim, suverenitet se najčešće definiše kao „pravo država na slobodnu akciju unutar svojih teritorijalnih granica, bez neovlašćenog mešanja drugih država ili organizacija u takve akcije“ (Bartoš, 1954: 174), odnosno „pravo da na svom području vrši isključivo gospodarstvo i sudbenost nad osobama i stvarima“ (Andrasi, 1954: 48) ili kao „vrhovna moć prinude na određenoj teritoriji“ (Dugin, 2004: 109). Dakle, kada se govori o suverenitetu sa aspekta geopolitike misli se na teritorijalni suverenitet, te kao takav predstavlja osnovu suvereniteta države, odnosno državnog suvereniteta.

Veliki broj teoretičara, diplomata i državnika danas smatra da je Vestfalsko shvatnje suvereniteta države jedno zastarelo, pa čak i pogrešno shvatanje. Još u 19. veku je suverenitet predstavljao ideal, jer su se države tokom istorije *de facto* stalno mešale u poslove drugih država, a tek kada se uzmu u obzir karakteristike postojećeg geopolitičkog ambijenta, jasno je da suverenitet predstavlja samo apstrakciju. Iako je nekada shvatan kao apsolutno pravo države, suverenitet je u praksi uvek bio ograničen u korist drugih, isto tako suverenih država. Zato možemo govoriti o različitim aspektima ograničavanja suvereniteta, pri tom o dva dominantna: o prinudnom (spolja nametnutom) ograničenju i o samoograničavanju suvereniteta.

Velike sile određuju sudbinu manjih država isključivo prema načelu sopstvenih interesa. Jasno je da „ekskluzivni“ suverenitet imaju države koje se nalaze u vrhu hijerarhijske lestvice geopolitičkog poretka. Te države, na čelu sa Sjedinjenim Državama, preuzele su ulogu sprovođenja vlasti međunarodne policije koja deli pravdu u ime svetskog prava i mira, u ime „širenja demokratije“ i „zaštite ljudskih prava“. Ovi razlozi, pojačani univerzalizovanom i odobrenom dozvolom „za svetski

lov protiv teroriste“, postali su osnova za grubo mešanje u unutrašnje poslove drugih zemalja.

Vojna doktrina SAD, koja podrazumeva njihovo pravo na vojnu intervenciju protiv država koje smatraju pretnjom, opravdava se kao legitimna samoodbrana. Neokonzervativci SAD ističu da njeni interesi mogu biti ugroženi na bilo kojoj tački na planeti, te otuda imaju „pravo“ da ih štite. U sprovođenju ovog projekta države bivaju označene kao neprijatelji (npr. Irak, Avganistan), a njihov suverenitet biva ukinut. Ove intervencije mogu da se smatraju kao instrumentalizovanje kosmopolit-ske retorike, retorike mira, ljudskih prava i svetske pravde, u svrhu nacionalne hegemonije, dok Bek osujećuje ovu zloupotrebu kosmopolit-ske misije i naziva je „lažni kosmopolitizam“ (Ćirić, 2008: 212).

Pravi razlozi ovakvog geopolitičkog ponašanja su sasvim različiti od onih koji se prikazuju javnosti. Jedan od njih, a svakako najvažniji, jeste tzv. „crno zlato“. Konstantin Simonov sa zebnjom upozorava da će suverenitet zemalja koje poseduju glavne rezerve svetskog ugljovodoni-ka biti doveden u pitanje. Zemlje potrošači će nezaobilazno formulisati, a može se reći da to već i čine, ideološku opravdanost ideje internacionalne eksploatacije na teritoriji zemalja isporučilaca i to potkrepljuju naučnom koncepcijom o tome kako su teritorije bogate resursima vlasništvo celog čovečanstva. Energetska glad će neizostavno izazvati udar na nacionalni suverenitet zemalja bogatih energetskim resursima (Rusija, Bliski istok i Afrika), a kao opravdanje za novi „demokratski krstaški pohod za resursima“ će im poslužiti unošenje „svetlih“ demokratskih vrednosti u „mračne“ zaostale narode. (Simonov, 2007: 66–67).

Posledica ovakvog geopolitičkog ponašanja velikih sila nužno podrazumeva značajno ograničavanje suvereniteta drugih država bez njihove saglasnosti. Države kojima je otet deo suvereniteta primorane su da prihvate takvo stanje kao privremeno ili trajno rešenje. Za razliku od ovog prinudnog odricanja od izgubljenog dela suvereniteta, država to može, pod određenim uslovima, da učini dobrovoljno. Onda je reč o samoograničavanju suvereniteta kroz neku vrstu sporazuma sa drugim državama ili naddržavnim subjektima.

Jasno je da formalno priznata jednakost suvereniteta ne odgovara realnosti, jer suverenitet nije samo stvar prava nego i moći. Iz teorija velikih autora (Hobs, Spinoza) učimo da bez moći nema suvere-

niteta, a bez suvereniteta nestaje i pravo države i prava njenih građana. Granice moći su granice suvereniteta, a kraj moći je kraj suvereniteta. Ako država nema moć unutar svojih teritorija ona nije suverena ni na međunarodnom planu.

Možda je previše radikalno govoriti o kraju politike, o kraju države, njene teritorije i suvereniteta, ali je očigledno da je suverenitet države u krizi i da ga treba ponovo ispitati. Ne treba ispitati ograničenost suvereniteta koja dolazi usled kršenja međunarodnih normi od strane moćnih država. U tom pogledu, suverenitet je kao koncepcija i kao politička praksa uvek bio ograničen. Treba ispitati da li je pojam suvereniteta prevaziđen i koje su transformacije neophodne da bi on mogao da se uzdigne na visinu činilaca koji deluju iznad nacionalnih sistema i granica.

Kvalitet života

Pozivanjem na opstanak države, njenu teritorijalnu celovitost i suverenitet ne iscrpljuje se spisak vrednosti za čiju zaštitu je zainteresovana država. Vojin Dimitrijević stiče utisak „da prethodni pojmovi nisu ispunjeni pozitivnom sadržinom i da pripadnicima jedne nacije, odnosno stanovnicima jedne države, leži na srcu i kvalitet života u okviru njihove zajednice, čiji se opis ne može iscrpiti pozivanjem na pravna pravila i ustanove“ (Dimitrijević, 1973: 28). Prema tome, dok se prve tri grupe vrednosti vezuju za osnovne atribute države i u krajnjoj liniji služe njenom opstanku, četvrta se tiče samog načina i kvaliteta života u zajednici kao vrednost koja se štiti.

Postoji tendencija da se pod ovom vrednošću podrazumevaju samo ekonomska dobra, ali, ne poričući njihovu važnost, mora se naglasiti da kvalitet života podrazumeva kompleks ekonomskih, političkih i kulturnih vrednosti, koji čine bitan sadržaj života u jednoj zajednici. Ako se kvalitet života, kao što se to često čini, izjednači samo sa životnim standardom, specifičnosti zajednice počinju da se gube, društvo postaje dezorijentisan i obespravljen skup potrošača, a život gubi punoću i svrhu. Otuda s pravom konstatacije „da je čovek savremenog doba mnogo više nesrećan nego čovek plemenske zajednice“ (Milivojević, 2011: 122).

Privredni razvitak i osamostaljenje su nesumnjivo preduslovi

za postizanje i očuvanje boljeg kvaliteta života. To podjednako važi za razvijene zemlje i zemlje u razvoju. Dok je kod prvih naglašena želja za očuvanjem stečenog, naročito kada se radi o prednosti ili privilegiji nastaloj usled neravnopravnosti u svetskoj privredi, kod drugih postoji želja za otvorenjem nesmetanog puta u poboljšanje. Otuda dolazi do sukoba između ove dve grupe zemalja. Ako je visok životni standard građana jedne zemlje delimično zasnovan na jeftinim koncesijama za eksploataciju prirodnih bogatstava drugih zemalja, a dobijenim od strane ranijih tamnošnjih vlada, onda će svaki pokušaj da se takvi ugovori raskinu i izvrši nacionalizacija stranih preduzeća biti u razvijenoj zemlji protumačen kao kršenje stečenih prava i kao napad na kvalitet života njenog stanovništva. Tako je nacionalizacija naftnih aktiva na svojim teritorijama zemalja OPEK-a, 70-ih godina protumačena na Zapadu kao ugrožavanje nacionalnih interesa, a vojna intervencija je izostala samo zbog velike moći koje su pokazale zemlje OPEK-a uvođenjem naftnog embarga saveznicima Izraela.

U svakom slučaju, kvalitet života kao vrednost treba veoma ozbiljno uzeti u obzir, smatra Vojin Dimitrijević. „Ima znakova da se u razvijenim društvima, u kojima se nacionalizam iživeo, kvalitet života shvata kao najvitalnija vrednost i da se akutni osećaj mogućnosti štete i ugrožavanja nalazi baš na tom polju. Prednost koja se daje ovakvim vrednostima istovremeno objašnjava spremnost da se žrtvuju neke od ranije nabrojanih. Za ljude koji ne veruju u mogućnost oružane agresije, koji sasvim razumljivo ne očekuju da budu nacionalno asimilirani, pretanje u ovoj oblasti izgledaju sasvim logično i poprimaju do sada nepoznate pojavne oblike, kao što su strah od ekonomske usamljenosti, preteranog useljavanja, bekstva stručnjaka, itd.“ (Dimitrijević, 1973: 28).

Sve ovo ukazuje na značaj kvaliteta života kao vrednosti o kojoj država treba da vodi računa ako ne više onda podjednako kao i prema ostalim vrednostima. Prema geoekonomici postoje brojni (geo)ekonomski činoci koji dovode do pogoršanja kvaliteta života u državi, a time i do opadanja moći, pa čak i propasti te države. Pored ekonomskog iscrpljavanja i zaostajanja u razvoju, to mogu biti prevelika javna potrošnja, neproduktivne investicije i ogromni vojni rashodi i militarizacija društva. Zatim, prezaduženost i velika zavisnost od inostranstva, što predstavlja problem i našoj zemlji, ekonomska kriza i privredno propa-

danje, pogrešna makroekonomska i monetarno-finansijska politika. Posebno razorno deluju međunarodne ekonomske blokade i druge sankcije, velika nezaposlenost i socijalna kriza i dr. Veoma često, nepovoljni geoekonomske položaj zemlje može uticati na kvalitet života u jednoj zemlji.

Uzimajući u obzir navedeno, može se zaključiti da je nastojanje na očuvanju kvaliteta života i slobodnog ekonomskog, političkog i kulturnog razvitka, vrednost koju cene i kojoj teže sve države. Ovo je stremljenje priznato kao legitimno i svojstveno svim državama, te se mora uzeti u obzir prilikom određivanja vitalnih vrednosti koje su države spremne da štite.

Ugled države

Vrednost koja u 21. veku sve više dobija na značaju i koju je država posebno spremna da gradi, čuva i brani jeste njen ugled u međunarodnoj zajednici. Analogno pojedincu i kompaniji, može se reći da je i državi ugled najdragocenija imovina i zato je treba pažljivo izgrađivati. Unapređenje ugleda države treba posmatrati kao ulaganje koje će doneti bolju budućnost. Pri tom, ugled države najčešće se definiše kao sveukupnost opisanih, informativnih i činjeničnih uverenja i saznanja o državi koja neko poseduje (Martin, Eroglu, 1993). Takođe, ugled države se može predstaviti kao „skup svih onih emotivnih i estetskih kvaliteta poput iskustava, verovanja, ideja, sećanja i utisaka koje neko ima o određenoj državi“ (Kotler, 1999: 205).

Ako država želi da ga promeni, ojača i zaštiti potrebno je da u ovom modernom svetu, epohi razgranatih informatičko-komunikacijskih sredstava na javnost deluje mekom moći. Odnosno da do izražaja dođe „nacionalna volja, sistem vrednosti, diplomatsko umeće, kulturno-umetničke tvorevine, istorijska sećanja, način života, nauka, obrazovna struktura stanovništva, kao elementi meke moći“ (Nye, 1990: 154). Meka moć država dolazi u međunarodnim odnosima u prvi plan jer vojna sila jedne države, kao prvorazredni izvor njene ukupne moći, nailazi na sve veću zabranu upotrebe u međunarodnoj zajednici (Simić, 1999: 229), a države koje je koriste radi ostvarivanja sopstvenih ciljeva to čine na uštrb svog ugleda u međunarodnoj javnosti. Nema potrebe

za tim jer i meka moć predstavlja „manifestovanje moći kao načina potčinjavanja voljâ, samo drugim, suptilnijim sredstvima“ (Kolev, 2014: 249) i kao takva pokazuje se u novonastalom geopolitičkom ambijentu efikasnijem od klasičnog ispoljavanja moći kao vojne sile.

S druge strane, prednost meke moći se ogleda u sposobnosti argumentovanog ubeđivanja drugih država, divljenja i oponašanja vrednosti, političkog i ekonomskog sistema pojedinih država širom sveta (Nye, 1990). Ako država na ispravan način nastoji da koristi izvore moći kojima raspolaže, od kulture, istorijske prošlosti, preko ekonomije do političkih programa, nastojeći da doprinese boljem životu svojih građana, druge države će je uvažavati. Ako država koristi izvore moći na razborit, uviđajan i pošten način u odnosima sa drugim državama i promovise politiku dobra u međunarodnim odnosima to će joj obezbediti poštovanje i prijateljstvo drugih država. I ako država ima sposobnost da daje predloge u međunarodnim institucijama koje će ostatak zajednice smatrati korisnim i pravednim, onda će to proizvoditi njenu moć. Ponašanje države po prethodnim obrascima proizvođiće njenu moć i biće izvor njenog ugleda u međunarodnoj zajednici.

Proces brižljivog negovanja ugleda države na ovim premisama se u naučnoj literaturi u poslednjoj deceniji sve češće, ne samo na Zapadu, već širom sveta, čak i u Rusiji i Kini, označava kao brendiranje države (eng. *nation branding*) (Aaker, 1996). Reč je o konceptu u kome nacionalni identitet i odlike pojedine države bivaju tretirani kao „svojevrsan proizvod koji se teži obogatiti posebnim svojstvima kako bi predstavljao prednost ili dodatnu vrednost države u međunarodnim odnosima“ (Anholt, 2007: 127). „Različitosti između pojedinih država i međusobno razlikovanje pojedinih nacionalnih identiteta okosnica su za uspeh, odnosno razvoj zasnovan na nacionalnim posebnostima i prednostima predstavlja ključ uspešne primene ovog koncepta“ (Porter, 1998: 19).

U cilju izgradnje ugleda u novom geopolitičkom ambijentu, važan deo spoljne politike država jeste nastojanje ka sjedinjavanju različitih izvora moći. Reč je, pre svega, o mogućnosti spajanja meke i tvrde moći na najpovoljniji način kako bi se, po Džozefu Najju, dobila pobednička strategija (Nye, 2008) i označava se kao mudra moć. Mudra moć treba da pomogne državama da na najbolji način ostvare u posto-

ječem geopolitičkom ambijentu svoje nacionalne interese. Ugled države građen pomoću mudre moći ne podrazumeva samo sposobnost da se različite dimenzije moći objedinjuju, već da se razume sredina u kojoj se ugled države gradi kako bi se na najdelotvorniji način skrenula pažnja javnosti na postignuća države i njen kvalitet. Država koja gradi sopstveni ugled bez opažanja i razumevanja okolnosti u kojima se odvija zanemarujući svoju prošlost i bez sopstvene dugoročne vizije za budućnost neće postići cilj.

U savremenom svetu postoji mali broj država za koje se s pravom može tvrditi da poseduju tvrdnu moć. Međutim, s druge strane skoro svaka država poseduje niz istorijskih, tradicionalnih, kulturnih, geografskih i ljudskih različitosti koje može da pretvori u svoje prednosti u odnosu na druge države. Kultura, tradicija i istorija predstavljaju značajan izvor moći za izgradnju ugleda u međunarodnoj zajednici. I može se reći da nikada ranije u međunarodnim odnosima ugled države nije imao toliki značaj. Treba pri tom uzeti u obzir da jednom izgrađen dobar ugled ne traje večno. Tako državama ugled predstavlja vrednost koju treba stalno održavati i unapređivati.

Obrana vitalnih vrednosti slabih država

Suštinsko pitanje svake države jeste kako da na odgovarajući način štiti i neprekidno razvija, organizuje, oblikuje i jača sve svoje vitalne vrednosti. Imajući u vidu opasnosti koje prete vitalnim vrednostima jedne države, jasno je da je postizanje tog cilja u najvećoj meri povezano, a ne retko i u direktnoj zavisnosti od unutrašnje (meke i tvrde) moći države i sposobnosti da ih mobilise i njene sposobnosti da uoči osnovne karakteristike dominantnog geopolitičkog ambijenta.

Adekvatno sagledavanje posthladnoratovskog geopolitičkog ambijenta je jako bitno, jer se time stiče jasnija predstava o opasnostima po vitalne vrednosti države, a onda se blagovremeno planiraju mehanizmi za njihovu odbranu. Posebno je ovo važno ako počemo od činjenice da vitalne vrednosti država različitog stepena moći nisu ugrožene istim intenzitetom. Briga o odbrani vitalnih vrednosti zemalja koje se nalaze pri vrhu hijerarhije moći je daleko manja od onih koje se nalaze bliže dnu. Posebno ako se ima u vidu da je gužva na začelju te liste daleko

veća od one pri vrhu. Otuda, prepoznavanjem svog mesta kao više ili manje udaljenog od hijerarhijskog vrha, svaka država spontano „pravi“ inventar izvora mogućih pretnji njenim vitalnim vrednostima. Što je ova percepcija realističnija, to je jasnija predstava ugrožavanja vitalnih vrednosti, a samim tim veće su šanse za iznalaženje efikasnog sistema odbrane (Kilibarda, 2009: 76).

Jasno izgrađen geopolitički kod jedne države pruža mogućnost državi da prevaziđe iluzije o „večnim“ saveznicima i zaštitnicima ili neprijateljima. Takav geopolitički kod očišćen od stereotipnih iskrivljenih slika obezbeđuje državi da jasno formuliše svoje nacionalne interese, identifikuje pretnje tim interesima, planira odgovore na te pretnje i da ih na kraju opravda (Taylor, 1993). On treba da uzme u obzir i promene koje su nastale u posthladnoratovskom geopolitičkom ambijentu a tiču se mogućnosti odbrane vitalnih vrednosti koje su bitno drugačije od onih do sada primenjivanih. Naime, reč je postepenom zamenjivanju vojne moći u odbrani vitalnih vrednosti ekonomskom moći. Ovakva mišljenja dolaze i od strane predstavnika (neo)realističke škole mišljenja. Kenet Volc je uključio ekonomske faktore u svoj pojam „ukupnih mogućnosti“ kojim je želeo da naglasi složenost moći jedne države da očuva svoje vrednosti ili da ih nametne drugima (Volc, 2008).

U odbrani vitalnih vrednosti najznačajnije mesto zauzima tvrda i meka moć države. Moć države se još uvek snažno oslanja na vojnu moć, ali sve veći značaj dobija i ekonomska moć, kao i moć države izražena kroz sposobnost balansiranja između velesila, jačanja nacionalnog jedinstva i svesti, zatim kroz postavljanje objektivnog geopolitičkog koda, i na kraju kroz mogućnost mobilizacije svih resursa (pravnih, političkih, ekonomskih, kulturnih, moralnih) u odbrani vitalnih vrednosti.

Vojna moć je pretrpela velike promene. Tokom Hladnog rata bezbednost je poistovećivana sa „dovoljnom vojnom sposobnošću i borbenom gotovošću“ kojim bi država pobedila u eventualnom ratu. Uvećanje vojne moći i realizacija nacionalnih interesa suparničke države često su smatrani neposrednom pretnjom za sopstvene vitalne vrednosti. Stanje koje se može opisati maksimom: „najbolji mir je priprema za vođenje rata“, proizvelo je takozvanu bezbednosnu i odbrambenu dilemu.

Od pada berlinskog zida realnost je postala drugačija. Pre svega, neposredna konfrontacija Zapad-Istok je nestala. Pod parolom „dividenda mira“ oružanim snagama je sve više nametana nužnost štednje. Istovremeno, troškovi nabavki i održavanja su naprosto eksplodirali. Zbog toga su oružane snage u Evropi drastično smanjene. Mnoge od njih su od obaveznog služenja vojnog roka prešle na profesionalnu vojsku. Terorizam širom sveta, fundamentalističke religiozne i (među)kulturološke borbe, građanski ratovi i fenomen „neuspešnih država“ postali su transnacionalni bezbednosni problemi. Rat na Balkanu, u Iraku i produžene operacije u Avganistanu doveli su do kompletne promene predstave o savremenoj slici rata. Klasični rat između nacionalnih država otišao je u drugi plan. Umesto njega na scenu stupaju novi oblici ugrožavanja vitalnih vrednosti država putem ekonomske i kulturne dominacije.

Kao što je odbrana od vojnih pretnji podrazumevala jačanje sopstvenih vojnih kapaciteta, tako je i odbrana od ekonomske i kulturne dominacije moguća samo kroz povećanje sopstvene ekonomske moći i jačanja nacionalne svesti i nacionalnog jedinstva. Tako, pored vojne moći, ekonomska moć smatra se podjednako važnom garancijom odbrane vitalnih vrednosti. Razlog tome je što je ekonomska moć u znatnoj meri „promenljiva“ i lako se transformiše u vojnu moć – novcem se kupuje oružje, a radna snaga može da se preusmeri iz civilne sfere u vojnu industriju i vojnu službu, pa se bogatstvo izjednačava s potencijalom za vojnu mobilizaciju. Drugo, ekonomska moć je funkcionalna zamena za vojnu moć i može da se koristi u svrhu vojnih napada i odbrane. Ekonomski ratovi, blokade i sankcije vode se radi onesposobljavanja privrede protivničke zemlje, a posredno i njenog vojnog potencijala. U tom slučaju, ekonomska moć u slučaju ekonomskog rata državu čini nepovredivom. Zbog toga je „ekonomska samodovoljnost“ (postojanje dovoljnih sopstvenih sirovinskih i proizvodnih kapaciteta i dovoljnog sopstvenog tržišta) sredstvo uspešne odbrane vitalnih vrednosti (Møller, 2003: 44-45).

Za odbranu vitalnih interesa države veoma je važno da država uporno čuva i jača svoju nacionalnu svest i nacionalno biće, državnu ideju i geopolitički centar svog državnog, nacionalnog i kulturnog prostora. U vreme kad je subverzija zamenila invaziju, nacionalno jedin-

stvo postalo je najvažnije odbrambeno sredstvo nacionalnih država. „Nacionalna država, država gde nosilac suverene vlasti ne smatra sebe vlasnikom tla, niti gospodarem onih koji na njemu žive već predstavnikom jednog naroda i izrazom njegove volje, na čemu počiva solidarnost nacije i vođstva“ (Bodrožić, 2011: 32), najbolja je odbrana od ovog tipa ugrožavanja. Ovo je razlog zašto ideja nacionalne države i danas ne gubi na značaju. U suprotnom, mala država, bez dovoljno resursa, i unutrašnje kohezije koju obezbeđuje moralna sila nacionalnosti, svoj opstanak prepušta slučaju. Ovom činjenicom mora se rukovoditi politička vlast, ali i tzv. nacionalna elita, koja mora u oskudnim trenucima preuzeti odgovornost i postupati onako kako nalaže dužnost.

Međutim, treba znati da i pored toga što unutrašnja kohezija i duhovna snaga predstavljaju pokretačku snagu nacionalne države, to nije dovoljno da bi ona delovala samostalno u geopolitičkim odnosima. Samostalna delatnost zahteva silu. Tako da nacionalna država mora razvijati i materijalnu i moralnu silu kako bi bila učesnik u svetskoj istoriji. Kad sila nestane, narod se mora pomiriti s tim da je okončan njegov samostalan život. U skladu s tim, Čičerin uočava da „nad narodima ne postoji viša vlast. Svaki bi trebalo da zna kako da se bori za sebe, a za to je potrebna sila. Kao najvažniji uslov unutrašnje sile pojavljuje se sposobnost organizovanja. Duhovne težnje nisu dovoljne za praktičnu delatnost. Potrebno je da narod, koji teži političkoj samostalnosti, kao prvo zna da se bori, a kao drugo, da zna kako da formira više ili manje stabilnu vladu, koja će oko sebe okupiti snage date zemlje. Narod, koji je lišen vojničkih sposobnosti, ne može imati pretenzije na državno postojanje“ (ibid.: 34).

Prema tome, političko i pravno, vojno i ekonomsko, moralno i duhovno, državno i nacionalno jedinstvo i sloga suštinski su preduslovi opstanka odnosno odbrane vitalnih vrednosti države. Njima posebno doprinosi mobilizacija svih dostupnih resursa države sa jasnim ciljem. Optimalno organizovanje države, vojske i policije, privrede i saobraćaja, dobre finansije i promišljena ekonomska politika, državno i narodno jedinstvo, verska tolerancija i osećanje građanske odgovornosti i državotvornosti značajni su uslovi odbrane vitalnih vrednosti države – opstanak, teritorijalni integritet, suverenitet, kvalitet života i ugled.

Zaključak

Savremeni geopolitički ambijent odlikuju složene protivrečnosti: međunarodni sistem, iako manje dominantan, još uvek jeste moćan; države se menjaju, ali ne iščezavaju; državni suverenitet je „erodirao“, ali se još uvek snažno brani; vlade su oslabile, ali su još uvek uticajne; javnost je zahtevna, ali češće povlađuje; granice još uvek sprečavaju uljeze, ali su poroznije; iako je evidentna svedimenzionalna otuđenost pojedinaca i grupa teritorijalnost je, još uvek, preokupacija mnogih naroda (Mijalković, 2009: 65).

Važna karakteristika geopolitičkog ambijenta je da velike sile i bogate zemlje imaju privilegovan položaj u njemu, dok se brojne nerazvijene zemlje ili zemlje u razvoju i male zemlje nalaze u podređenom, a neke od njih i u neokolonijalnom položaju. Otuda je budućnost pojedinih malih i slabih, pa čak i nekih srednjih država u posthladnoratovskom geopolitičkom ambijentu neizvesna i nesigurna, nezavisno od važećih međunarodnopravnih i političkih akata kojima su zagarantovani ravnopravnost, suverenitet i teritorijalna celokupnost svih država.

I pored toga, ne treba zaboraviti da je prirodna i najstarija, a verovatno će ostati i najtrajnija odlika države njena težnja za opstankom. Stoga će nacionalni opstanak, opstanak teritorija, suverenitet i fizičko samoodržanje, ugled u međunarodnoj zajednici, kao i težnja naroda da mu država obezbedi samostalan i miran život biti ključne vrednosti kojih se nijedna država i nacija u svetu neće svojevolumino i u potpunosti odreći. Najzad, države još uvek jedine poseduju sve kapacitete (ljudske, materijalno-tehničke i organizacione) za odbranu svojih vitalnih vrednosti od najvećeg broja izazova, rizika i pretnji.

Suštinsko pitanje svake države jeste kako da na odgovarajući način štiti i neprekidno razvija, organizuje, oblikuje i jača sve svoje vitalne vrednosti. Imajući u vidu u prethodnom tekstu navedene opasnosti koje prete vitalnim vrednostima jedne države jasno je da je postizanje tog cilja u najvećoj meri povezano a neretko i u direktnoj zavisnosti od unutrašnje (meke i tvrde) moći države i sposobnosti da ih mobilise i njene sposobnosti da uoči osnovne karakteristike dominantnog geopolitičkog ambijenta.

LITERATURA

- Aaker, D. (1996). *Building Strong Brands*, New York: Free Press, 1996.
- Avramović, Z. (2002). Regionalizam i demokratija. Regionalizam kao ideološko sredstvo desuverenizacije, *Sociološki pregled*, vol. XXXVI (2002), no. 1-2, str. 191–200.
- Anholt, S. (2007). *Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions*, New York: Palgrave Macmillan.
- Auge, M. (1995). *Non-places: Introduction to the anthropology of supermodernity*, London: Verso.
- Arent, H. (1995). *O slobodi i autoritetu*, Zrenjanin: Gradska biblioteka "Žarko Zrenjanin".
- Bartoš, M. (1954). *Međunarodno javno pravo*, I, Beograd: Kultura.
- Bodrožić, Đ. (2011). „Nacija i globalizacija – identitet i interes“, *Politička revija*, vol. 10, br. 2.
- Ćirić, J. (2008). „Suverenitet u savremeno doba“, *Filozofija i društvo*, vol. 19, br. 1.
- Dimitrijević, V., Stojanović, R. (1996). *Međunarodni odnosi*, Službeni list SRJ, Beograd.
- Dimitrijević, V. (1973). „Bezbednost i politička zajednica“, *Pojam bezbednosti u međunarodnim odnosima*, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, str. 7-38
- Dugin, A. (2004). *Osnovi geopolitike*, I, Zrenjanin: Ekopres.
- Ejdus, F. (2012). *Međunarodna bezbednost*, Beograd: Službeni glasnik.
- Huntington, S. (2000). *Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka*, Podgorica: CID.
- Held, D. (1997). *Demokratija i globalni poredak, Od moderne države ka kosmopolitskoj vladavini*, Beograd: Filip Višnjić.
- Hejvud, E. (2004). *Politika*, Beograd: Clio.
- Karaganov, S. (2009). „Nova geoeekonomska i geopolitička revolucija“, *Nacionalni interes*, vol. 6, br. 3.
- Kilibarda, Z. (2009). „Geopolitička polazišta strategije nacionalne bezbednosti“, *Vojno delo*, vol. 61, br. 2.
- Kilibarda, Z. (2008). *Osnovi geopolitike*, Beograd: Fakultet bezbednosti.

- Kolev, D. (2014). „Geopolitička moć: Prilog određenju pojma“, *CIVITAS*, br. 8, str. 227-251.
- Kotler, P. (1999). *Marketing Places Europe: How to Attract Investments, Industries, Residents and Visitors to Cities, Communities, Regions and Nations in Europe*, Financial Times Management, 2nd edition, London.
- Leontjev, K. (1994). *Vizantizam i slovenstvo*, Beograd: Logos, Ortodos,
- Martin, I., Eroglu, S. (1993). „Measuring a Multi-Dimensional Construct: Country Image“, *Journal of Business Research*, Vol. 28, No.3.
- Møller, B. (2003). „Nacionalna, socijalna i ljudska bezbednost – Opšta razmatranja sa prikazom balkanskog slučaja“, *Ljudska bezbednost*, broj 1, FCO, Beograd.
- Mijalković, S. (2009). „Nacionalna bezbednost: od Vestfalskog koncepta do posthladnoratovskog“, *Vojno delo*, 2/2009.
- Milivojević, J. (2011). „Nova filozofija kvaliteta života“, *Nacionalna konferencija o kvalitetu života*, FQ2011 Festival kvaliteta.
- Nye, Joseph S. Jr. (2006). „In Mideast, the Goal is ‘Smart Power.’“ *The Boston Globe*, August 19.
- Nye, J. (1990). „Soft Power“, *Foreign Policy*, No. 80, pp. 153-171.
- Pečujlić, M. (2002). *Globalizacija: dva lika sveta*, Beograd: Gutenbergova galaksija.
- Porter, M. (1998). *Competitive Advantage of Nations*, The Free Press New York.
- Radojević, P. (2010). „Važnost novih dimenzija moći za unapređenje imidža države: slučaj Srbije“, *Srpska politička misao*, vol. 30, br. 4.
- Schuman, F., *International Politics*, New York, 1969.
- Simonov, K. (2007). *Globalni energetske rat*, Moskva: Algoritm.
- Simić, P. (1999). *Poredak sveta*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Šmit, K. (2001). *Pojam političkog – Norma i odluka, Karl Šmit i njegovi kritičari*, Beograd: Filip Višnjić.
- Taylor, J. (1993). *Political Geography*, Essex: Longman Scientific & Technical.
- Volc, K. (2008). *Teorija međunarodne politike*, Beograd: CCVO.
- Zorić, M. (2001). „Država i geopolitika“, *Vojno delo*, vol. 53, br. 3-4.

Eberwein, Wolf-Dieter. (2001). "Realism or Idealism, or Both? Security Policy and Humanitarianism", *WZB Discussion Paper*, No. P 01-307.

Hippel, Karin von. (2000). *Democracy by Force. U.S. Military Intervention in the Post-Cold War World*, Cambridge: Cambridge University Press.

DEFENSE CHALLENGES OF VITAL VALUES OF WEAK STATES IN POST-COLD WAR GEOPOLITICAL ENVIRONMENT

ABSTRACT. The fundamental question of any country is how to adequately protect and constantly develop, organize, shape and strengthen its vital values. From previous behavior of countries and in proportion to the few explicit statements of statesmen and scholars, it can be concluded that essential values which are common to all countries are survival (of the state, of the nation, the physical self-preservation), territorial integrity and sovereignty, and in the post-Cold War geopolitical environment more often quality of life of members of the political community and its reputation in the international community. Defending of these vital values represent the deepest sense of the state organization of each particular community. Therefore, the subject of this paper will be the complexity of the conditions in which state exists in the post-Cold War geopolitical environment, determination of its essential values as well as the challenges faced in defending them.

KEYWORDS: *post-Cold War geopolitical environment, vital values, survival, territorial integrity, sovereignty, quality of life, the state reputation, defense*